

Гвара Медіа > Фактчек >

Маніпуляція. Причина поразки у війні з більшовиками — провалена мобілізація УНР

Фактчек Редакція - 15 Листопада 2024 | 09:53

У чат-бот «Перевірка» надійшов запит із відеосюжетом про мобілізацію 100 років тому в Українській Народній Республіці (УНР). Автори відео, з посиланням на припущення істориків, заявляють, що причиною поразки УНР у війні з більшовиками був «провал» мобілізації. Чи коректними є такі висновки — читайте у нашому матеріалі.

Що сталося?

До чат-бота «Перевірка» надійшов запит із сюжетом ТСН.ua під назвою «Хабарі військкомам, що давали і як ловили чоловіків на війну 100 років тому», опублікований на YouTube-каналі медіа 3 лютого 2024 року, в якому йдеться про те що «саме провал мобілізації став причиною нищівної поразки Української Народної Республіки більшовикам».

Ми вирішили розібратися, чи дійсно мав місце такий причинно-наслідковий зв'язок між мобілізацією в УНР та її програшем у війні проти більшовиків.

Факти – важливі. Долучайся до Спільноти видання Гвара Медіа та підтримуй нас у протидії дезінформації

Аналіз

Спочатку ми з'ясували, що надісланий у запиті відеосюжет є скороченою версією інтерв'ю з істориком, що було опубліковане на YouTube-каналі ТСН 1 лютого. Це відеоматеріал хронометражем 26 хвилин під назвою «Мобілізація УНР 100 років потому: інтерв'ю зі знавцем військової історії Ярославом Тинченком».

Мобілізація УНР 100 років потому: інтерв'ю зі знавцем військової історії Ярославом Тинченком

[Спонсорувати](#)[Підписатися](#)[56](#)[Поділитися](#)

3 386 переглядів 1 лют. 2024р. [#новостиукраины](#) [#новинионлайн](#) [#новини1плюс1](#)

Мобілізація 100 років тому. Чому вона провалилася і як це позначилося на ході визвольної боротьби з росіянами в 1917-1921 роках? Відомий знавець української військової історії Ярослав Тинченко в інтерв'ю журналістці ТСН Неллі Ковальській розповів про те, як 100-тисячне українське військо за лічені дні зменшилося вдесьтеро, чому закон про мобілізацію перший український парламент обговорював понад місяць і чим військовозобов'язані того часу відкуплялися від військкомів.

А вже наступного дня, 2 лютого, в етері ТСН була подана ([архів](#)) скорочена версія цього відео, з назвою «Хабарі воєнкомам, що давали і як ловили чоловіків на війну 100 років тому», яку й було надіслано у чат-бот «Перевірка».

Ознайомившись з обома версіями, ми виявили декілька невідповідностей між історичними фактами, які наводить історик Ярослав Тинченко в розширеному інтерв'ю з одного боку та інтерпретацією ТСН.ua в скороченій версії відео — з іншого.

Розмір війська УНР

Теза зі скороченої версії: «Військо УНР з грудня 1917 по лютий 1918 зменшилося в десять разів, зі 100 тисяч до 10 тисяч».

Насправді після проголошення Третього Універсалу УНР 20 листопада 1917 року, станом на грудень місяць УНР ще не мала власного сформованого війська.

Симон Петлюра, Володимир Винниченко й Михайло Грушевський на Софійському майдані в Києві під час проголошення Третього Універсалу Української Центральної Ради 1917 р. Зправа французька військова місія.

Архів ОУН в УІС – Лондон

Зазначена цифра в 100 тисяч осіб — це були раніше створені формування на основі українізованих частин російської армії, загонів добровольців, Січових стрільців, Вільного козацтва та колишніх військовополонених галичан.

Ми звернулися за коментарем до історика Романа Піняжка, який зазначив:

«Ці частини проголошували свою самостійну українізацію. Тобто, наприклад, умовний гвардійський полк Катерини II, ставав полком імені Дорошенка, імені Сагайдачного, імені Мазепи... Але це були кадрові підрозділи російської армії ще. І ці кадрові підрозділи вони були нецентралізовані».

Перші ж суто українські, а не українізовані регулярні частини тільки почали формуватися.

У розширеному сюжеті ТСН зазначено, що статут армії УНР Симон Петлюра затвердив 30 грудня 1917 року, а 16 січня 1918 року Центральна Рада ухвалила тимчасовий «Закон про утворення українського народного війська», яким передбачалось, що армію слід буде поповнювати шляхом мобілізації колишніх військових, прийому добровольців і призову новобранців, який планували оголосити окремо.

Таким чином, законом була введена загальна обов'язкова військова повинність, але разом із тим, він передбачав розформування старих військових частин. Варто зауважити, що на момент ухвалення цього закону, більшовики вже розпочали свою першу військову агресію проти УНР (17 грудня 1917 року).

Проте, у скороченій версії інтерв'ю згадка про дані документи відсутня, а наводиться лише статистична інформація про загальну чисельність українського війська, що створює оманливе враження — нібито у грудні 1917 року в УНР вже була своя повноцінна армія, яка у лютому 1918 року скоротилась в 10 разів.

Як зазначив Ярослав Тинченко, впродовж 1917-1918 років українська армія швидше була ситуативним явищем. Так, до прикладу, Центральна Рада, доба якої тривала з березня 1917 по квітень 1918 років, відкидала необхідність створення в Україні регулярної армії, обстоюючи принцип формування ЗС на міліційній основі.

За словами історика Романа Піняжка, до якого ми звернулися за коментарем щодо процесів мобілізації в УНР, на формуванні української армії в період Центральної Ради найбільше наполягав Симон Петлюра, який де-факто був військовим міністром сформованого нового уряду:

«Але що не почули від наших очільників: від Михайла Грушевського, від Маркус, тобто від цілого уряду. Де найбільшу шкоду зробив Винниченко? Він сказав: українській державі армія не потрібна, потрібні тільки українізовані частини народної міліції.

Тим часом у Російській імперії починається переворот у Петербурзі, коли більшовики блискавично протягом місяця захоплюють владу у всіх центральних містах європейської східної Росії, говорять: ми не визнаємо Центральну Раду і стається відомий похід Муравйова на Київ.

У цей час 5000 солдатів та близько 10 тисяч офіцерів українізованих підрозділів в Києві сиділи по казармах, сиділи зі зброєю. Чому? А вони не мали кому підпорядковуватись. Військового Міністерства нема, старої держави нема. А коли вони попросилися формувати свою армію, Центральна Рада відповіла: ні. Тому говорити про якусь регулярну

армію на 1917 рік не можна в першу чергу через провину вже самої Центральної ради», — пояснює історик.

Роман Піняжко

З приходом до влади Павла Скоропадського (період Гетьманату тривав з 29 квітня – 14 грудня 1918) питання формування регулярної української армії постає, однак ще не йдеться про мобілізацію як таку, зазначає Роман Піняжко:

«І якщо говорити про регулярність, власне тоді починаються перші засади регулярної армії. Навесні-влітку 1918 року Павло Скоропадський планує формувати Українські війська. У вересні 1918 року їде до Берліну, вже коли Німеччина... Фактично було зрозуміло, що вона зазнає поразки у війні. І тоді вже Кайзер дозволив йому формувати Українське незалежне військо. Але вже тоді готувався, як то кажуть заколот, Українського Національного Союзу. Готувалося повстання проти гетьмана. Гетьман пробував домовитися з провідниками цього комітету, так званого, Українського Національного Союзу. Але закінчилось його поваленням».

Результативність мобілізації в УНР

Повернемося до інтерв'ю ТСН. На питання журналістки «Наскільки вдалою виявилася мобілізація?» Ярослав Тинченко, як у скороченій, так і в розширеній версії, каже наступне: *«Закінчилося тим, що на початку лютого 1919 року Київ без бою було здано радянським військам...»*.

Однак, зауважимо, між запитанням журналістки та відповіддю історика присутня технологія «склейки». Тож достеменно не відомо, про що саме сказав історик, щоб встановити контекст його відповіді.

Оскільки Ярослав Тинченко говорить про період лютого 1919 року, коли більшовиками вдруге було захоплено Київ вже за доби Директорії, то звернемося до наказу Головного Отамана Петлюри «скласти армію УНР для оборони республіки та захисту всього трудового народу» від 25 листопада 1918 року.

Так, Директорія 27 листопада 1918 року прийняла Закон «Про мобілізацію», відповідно до якого мали негайно стати до лав війська всі чоловіки віком від 20 до 35 років, які раніше проходили військову службу, та офіцери віком до 43 років. Цим наказом про мобілізацію передбачалося забезпечити створення регулярних військових частин, чисельніших та дисциплінованіших, аніж напівдобровольчі загони, що діяли до цього.

Врешті, цей закон став підґрунтям для формування регулярних українських збройних сил — Армії УНР. Але оскільки мобілізацією кінця листопада 1918 року Директорія не планувала створювати численне регулярне військо одразу ж, воно не було призначене для захисту від зовнішніх ворогів.

«Ці закони прописувалися, ці постанови, то навіть не закон. Коли? Неповних 2 місяці. Це період, коли після повалення Скоропадського Директорія була фізично в Києві. І за цей період хотілося вирішити питання мобілізації. Ніхто ж не сподівався що Росія... Розумієте, ці люди романтики. Так, це люди, які пройшли війну, але вони були романтиками у політиці», — пояснює Роман Піняжко.

Тим часом на початку 1919 року Червона армія розпочала повторну агресію проти України. 16 січня Директорія УНР оголосила війну радянській Росії та передала Симону Петлюрі єдиний контроль над усіма військовими справами. 5 лютого 1919 року більшовики окупували Київ.

«І ось за цей дуже короткий період було все прописано. Ну не все, були спроби прописані. Але ми зараз можемо з вами вміти укладати угоду. А через два дні москаль приходить до Львова чи до Києва. І чого ті папери є варті? Просто не встигли. І не встигли зробити ту нормативну базу, яка могла бути імplementована», — резюмує Роман Піняжко.

Відстрочка від мобілізації для студентів

Теза зі скороченої версії: *«Дорослі чоловіки масово вступали до навчальних закладів аби уникнути мобілізації».*

У скороченій версії історичного екскурсу про мобілізацію за кадром авторка сюжету на 3 хв 16 сек говорить наступне:

«Тисячі військовозобов'язаних 100 років тому теж (з аналогією до сучасного часу — ред.) почали шукати способи обійти закон. Дорослі чоловіки масово вступали до навчальних закладів, бо студенти мали відстрочку».

Натомість у повній версії інтерв'ю Ярослав Тинченко чітко сказав (17:21-18:24), що мали право на відстрочку всі, хто навчалися у вищих навчальних закладах, окрім «вільнослухачів студентів» — людей старших 25 років, які відвідували лекції власним коштом, зокрема серед них було багато офіцерів, які хотіли здобути другу освіту. Ця категорія студентів підлягала мобілізації.

Окрім того, згідно з історичними даними, на початку 1919 року, коли Директорією УНР було затверджено закон “Про заклик військових до дійсної військової служби”, який уточнював прийнятий Закон про мобілізацію, в УНР не підлягали мобілізації службовці всіх державних інституцій перших семи класів, члени міліції та адміністративно-політичного департаменту, учні середніх шкіл до закінчення освіти, всі, хто служив у в'язницях, голова та члени губернських, повітових і волосних управ, міського самоврядування та секретаріат волосних народних управ, кваліфіковані робітники на штатних посадах, піддані інших держав тощо.

За словами історика Романа Піняжка, історичні події варто досліджувати саме в широкому контексті:

«Коли пацієнт приходить до лікаря і каже: “Болить в правому підребер’ї”, то лікар не дивиться тільки ультразвуком праве підребер’я. Лікар його спрямовує на загальний аналіз крові, загальний аналіз сечі. Тобто, він дивиться організм в цілому. Адже окрім апендициту, можуть бути й суміжні супутні захворювання, на які треба дивитися у комплексі».

Отже, у скороченому 5-хвилинному сюжеті ТСН були некоректно подані історичні факти, внаслідок чого глядач міг зробити хибні висновки щодо «проваленої» мобілізації в Українській Народній Республіці. Адже насправді, розглядаючи причини поразки УНР більшовикам, не можна виключати такі фактори, як нестабільність політичних процесів, зміну влади та непослідовність ведення внутрішньої політики на кожному етапі Української революції, зокрема щодо питання формування власної армії.

Висновок: маніпуляція

Над матеріалом працювали: Ігор Сум, Юліана Топольник, Ольга Яковлева

Аби творити медіа разом із читачами, ми розвиваємо Спільноту. Саме твій внесок допоможе нам купити бензин для поїздки у важкодоступні зони, ідентифікувати ще один підрозділ росіян, що атакували Харківщину, або ж зняти сюжет про мешканців міста. Долучайся!